‘En dan nog de liedjes’ – die onverminderd blijven klinken

door Willem Thies

En dan nog de liedjes van Helen Knopper is een ode aan de kracht van de stem, de geest, de herinnering, die de tijd trotseert – althans de chronologische tijd, de *verlopende* tijd. De verteller is zesentachtig en kan niet eens meer zelfstandig boodschappen doen. Zij is slecht ter been. Maar haar geest is buitengewoon beweeglijk en lenig.

De tijd is niet een eenduidige as, een spectrum, die van begin tot eind verloopt, de tijd *gebeurt* voortdurend zónder te verlopen of verstrijken. De stem, de geest, de herinnering haakt zich aan een lied, de afbeelding van een foto, een episode, en boort zich dwars door alle tijdlagen en segmenten, en het is weer *toen* – en tegelijk toen is weer *nu*. Ze co-existeren; er is geen dichotomie.

De protagonist in *En dan nog de liedjes* is genaamd Madeleine, een verwijzing naar Prousts beroemde werk *Op zoek naar de verloren tijd*, waarin een madeleine gedoopt in bloesemthee een sequentie aan jeugdherinneringen in gang zet – een verwijzing die direct in de opening van de roman expliciet wordt gemaakt. Madeleine is dan zesentwintig, mogelijk zevenentwintig – het vertellend ik is namelijk 86, en zij blikt in die opening terug op een episode in haar leven ‘bijna zestig jaar na dato’. De tijdlagen en verhaallagen, de niveaus van de vertelling, zijn evenwel volledig met elkaar vervlochten en verweven.

Een krasse, kranige vrouw, deze dame van zesentachtig die zich echter geen illusies meer maakt en zegt waar het op staat, en het over zichzelf in dat verre verleden, haar jeugd, heeft als ‘meisje Madeleine’, een ander als het ware. Madeleine, een meisje met bravoure, met durf. Dat heel veel heeft doorstaan en meegemaakt, bijna zonder een krimp te geven, verliezen geleden. Een paar maanden na de geboorte van haar geliefde broer had de huisarts tegen hun moeder gezegd dat hij nooit ouder zou worden dan twee jaar. Hun ouders mochten hem nooit straffen. Een corrigerende tik was verboden. Want daardoor zou zijn hart het kunnen begeven. Toch begingen zij en haar broer vele overtredingen, en Madeleine moest de toorn van haar moeder alleen trotseren, en in volle omvang incasseren. Een terloopse zwangerschap, als veertienjarige, een al even terloopse ‘ingreep’, een abortus. Alles wordt op het

moment dat het zich afspeelde met een soort zijdelingse argeloosheid beschreven, een onderkoeldheid of beter nuchterheid, die het eens te meer wrang en pijnlijk maakt, voor de lezer in ieder geval.

Uiteindelijk was haar broer veel meer tijd gegeven dan voorzegd, dan door medici geprofeteerd, maar kwetsbaar en eindig was zijn lichaam – dat het dan ook begaf toen hij eenentwintig was, in 1953. Voor Madeleine was hij altijd een enigma van onschuld gebleven; terwijl zij zelf, die de woede van haar moeder alleen droeg, een moeilijk en tegendraads kind was – maar wat is hier oorzaak, wat gevolg?

Aan de hand van foto's uit een kist maakt de oude dame een reconstructie van het leven van haar moeder. Want alles komt ergens vandaan. Wat is háár achtergrond. Hoe is zij zo geworden als ze is? Vanwaar de toorn? Aan welk bitter zaad ontsprongen? De moeder-als-kind wordt met veel mededogen en empathie beschreven. Aanvankelijk was haar moeder gelukkig geweest, met haar man Rinus, maar hij bezweek in een werkkamp, in de nadagen van de oorlog. Dat veranderde haar moeder radicaal. Zij trekt zich in zichzelf terug, wrokkig, verhard.

Hoe werkt dit door op het meisje Madeleine? Zonder vader, afgewezen door de moeder, althans: zo gevoelt zij dat. Hoe wordt een mens gevormd, beschadigd, door trauma's van ouders, eigen trauma's, diepgeworteld of terloops en schijnbaar 'gepasseerd'. Hoe blijft een mens staande, anders dan – kennelijk – door kracht, veerkracht. Uiteindelijk vat de ik, het meisje Madeleine maar ouder, veel ouder, een ander en toch dezelfde, de moed op met haar moeder te breken. Een laatste daad van zelfbehoud. En veertien jaar later vat zij de moed op zich met haar moeder te verzoenen, daar die op sterven ligt. Een laatste daad van veerkracht en mededogen. En mogelijk, toch ook, zelfbehoud. Maar haar moeder herstelt. En leeft nog drie jaar voort.

De verteller (of de schrijver, die de vertelling construeert, en grote gelijkenis vertoont met de verteller) schakelt moeiteloos tussen de verschillende tijdsgewrichten en snijdt dwars door de tijdlagen heen: haar jeugd in het interbellum en de jaren van de oorlog, de Bezetting; de jaren zestig; het 'nu'. Maar wat is het 'nu'?

De ik wórdt telkens de ander – de vroegere ik wordt het huidige ik, of andersom: het huidige ik het vroegere. Zesentachtig, of niet, de verteller is levendig en vitaal in haar stem, haar 'verhaal', haar herinneringen, haar beschrijvingen, haar representaties. Haar *toon* is 'geestig'; opstandig en tegelijk berustend, laconiek, maar ook vrijpostig – kwetsbaar maar met een laatste restje esprit en temperament en buitengewoon sterke wil. En een lichaam dat alles doorstaat en dapper blijft leven.

Bron: *Pletterij*, 31 januari 2022